

گونه‌گونی‌های محیطی و همگرایی‌های مدیریت منابع روستایی (ایران و چین)

دکتر سیدحسن حسینی آبری

دانشیار گروه جغرافیا دانشگاه اصفهان

چکیده

ملت‌های کهن و پایدار جهان همواره با اتکاء به افکار و اندیشه‌های والای مردم خویش راه کمال پیموده‌اند، و با تمدنی دیرینه و تجاربی که در طول قرن‌ها و نسل‌های متمادی در رابطه با مدیریت منابع محیط طبیعی خود حاصل کرده‌اند، کوشیده‌اند راهکارهایی جاودانه بیابند تا چون درختان کهن با شاخ و برگ‌های وسیع و ریشه‌های ژرف در مقابل تهاجم طوفان‌های مختلف به گونه‌ای سترگ ایستادگی کنند و بر دیگران نیز سایه‌های حیات‌بخش خویش را بگسترانند.

دو تمدن پایدار و جاودانه ایران و چین نیز طی چندین هزار سال مبارزه بی‌امان و پویا با عناصر و عوامل مزاحم محیطی و پیرامونی کوشیده‌اند راهکارهایی طراحی نموده و تکامل بخشند که علاوه بر حل مشکلات خود به عنوان رهنمودهایی برای همسایگان و مناطق دوردست به جای گذارند که اکثر آنها تحسین برانگیز و راه‌گشا بوده است.

از جمله: در بخش عظیمی از مساحت کشور ایران کمبود بارندگی و در نتیجه محدودیت آب کشاورزی، و در کشور چین (چین مرطوب) انبوه جمعیت همراه با کمبود شدید اراضی کشاورزی به عنوان دو مشکل اساسی و دیرپای وجود داشته است که هر دو ملت به گونه‌ای دقیق برای حل آنها راهکارهایی متکی به ویژگی‌های جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی و باورداشت‌های دینی خویش انتظام

بخشیده‌اند که موضوع بحث این مقاله مقایسه راهبردهای رفتاری در محدودیت منابع بوده است. امید می‌رود بررسی وجود همگرایی‌های فراوان انجام شده بین دو مسأله مدخلی برای بررسی‌های بیشتر در همگونی‌های فرهنگی بین دو کشور باشد، گو این که اولی دارای عمری حداقل ۴۰۰ ساله و دیگری به صورت ظاهر با تجربه‌ای حدود ۵۰ ساله است.

مقدمه

ایران و چین به عنوان دو گاهواره تمدن بشری از زمان‌های بسیار دور با هم ارتباط داشته و بر یکدیگر تأثیرهای مختلف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی گذاشته و در قرون متمادی به صورت دو همسایه و دوست در کنار هم زیسته‌اند.

کشور چین از دوران باستان روابط خود را با ایران و از طریق ایران با ملل دیگر جهان برقرار می‌کرده است و ملل غرب آسیا و بویژه ایران کشور چین را بزرگ و قدرتمند و مردم آن را با فرهنگ و دوستدار عدالت و طرفدار هنر می‌دانسته‌اند.^(۱) حتی باور داشتند که تمدن چین درخشان‌تر از تمدن اروپا بوده است.^(۲)

این دو کشور بزرگ از جهات مختلف محیطی تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند. از جمله: چین اصلی (چین مرطوب) در طی تاریخ کهن خویش از جهات مختلف جغرافیایی در حصار دریاها، کوهها و صحراها قرار داشته و کوشیده است تمدن و فرهنگ خویش را خود توسعه و تکامل بخشد،^(۳) به گونه‌ای که تمامی مراحل تمدن بشری را خود تجربه نموده، تکامل بخشیده،^(۴) و از طرق مختلف به دیگر نقاط جهان گسترش داده است.^(۵) از طرف دیگر کشور ایران که از زادگاههای مهم تمدن بشری و یکی از اولین پایگاههای یکجانشینی در جهان است،^(۶) قسمت اعظم آن در منطقه صحرائی جهان واقع شده و به عنوان یکی از ممالک بزرگ و متمدن آسیایی، علاوه بر این که طی دورانهای مختلف با کشور چین همسایه و همجوار بوده است،^(۷) طی مدتی بیش از ۲۰۰۰ سال بر سر چهارراه ارتباطی جهان قرار داشته و همزمان با گسترش تمدن و ابداع راهبردهای متناسب زیست در یک محیط جغرافیایی خاص، به عنوان انتقال‌دهنده دستاوردهای علمی، فنی، فکری و هنری ملل متمدن جهان به یکدیگر، ایفای نقش کرده است.^(۸)

دو ملت بزرگ هر یک در رابطه با زیست در محیط، مشکلات حادی داشته‌اند که با توجه به زیرساخت‌های فرهنگی، هنری و ضرورت‌های جغرافیایی و در مسیر پویایی تمدن خویش کوشیده‌اند راهبردهای متناسب محلی را برای حل آن مشکلات، (بدون وام خواستن از بیگانگان) خود بیابند. از جمله: در ایران کمبود منابع آب و در چین کمبود زمین قابل کشت همراه با تراکم بیش از حد جمعیت، همواره به عنوان مشکلات اصلی و تشویش همگانی رخ می‌نموده است که هر یک از آنان برای حل آنها راه‌حلهایی تحسین‌برانگیز و جاودانه طراحی نموده و تکامل بخشیده‌اند. نویسنده کوشیده است تحت عناوین تقسیم سنتی آب زاینده‌رود و مدیریت کومون چینی و مقایسه اصول و قواعد هر یک از آن دو نظام، نکات برجسته‌ای از همگرایی‌های آنها را تقدیم صاحب‌نظران بنماید.

بررسی کلی مدیریت منابع در دو نظام

بر اساس شواهد تاریخی دو ملت ایران و چین از بنیانگذاران تمدن بشری به شمار می‌روند. یعنی کشور ایران خود از بنیانگذاران زندگی یکجانشینی و توسعه روستایی جهان است و علاوه بر اینکه مراحل مختلف تمدن را از دوران حجر پیشین تاکنون خود آزموده و پس از تکامل ابعاد مختلف آن، به دیگر نقاط جهان صادر کرده است،^(۹) طی دورانی بس طولانی به عنوان چهارراه برخورد تمدنهای غرب و شرق عالم در تبادلات فرهنگی جهان سهم ویژه‌ای برعهده داشته است.^(۱۰) کشور چین نیز از اعصار قبل از تاریخ تاکنون تمامی مراحل تمدن بشری را در سرزمینی محصور در دریاها، کوه‌های غیر قابل عبور و صحراهای سخت خود به گونه‌ای مستقل تجربه کرده،^(۱۱) و در قرن حاضر نیز نظام توسعه پایدار خود را حتی بدون وام گرفتن از ایدئولوژی سوسیالیسم جهانی (مارکسیسم، لنینیسم) سازمان‌دهی نموده، توسعه روستایی را محور توسعه همه جانبه کشور قرار داده و در آن توفیقات ویژه‌ای حاصل کرده است.^(۱۲)

این دو کشور که در قرن‌ها و نسلها در همسایگی یکدیگر به سر می‌برده‌اند، بدون شک و به استناد و مدارک تاریخی در باورداشت‌های باستانی و سنن اجتماعی به دو گونه

رودخانه دارای یک نظام مدیریت تعریف شده اقتصادی، اجتماعی و عمرانی به شیوه

تکامل محلی، و مبادلات منطقه‌ای همگرایی‌های فراوانی ارائه می‌دهند، که برخاسته از ویژگی‌های محیط جغرافیایی آنان است. یعنی قلت منابع آب کشاورزی در حوزه مرکزی ایران و تراکم بیش از حد جمعیت و ناچیز بودن سهم سرانه زمین کشاورزی (کمتر از یک دهم هکتار)^(۱۳) در چین اصلی برای هر یک از دو کشور بزرگ آسیا مسائل جغرافیایی متفاوت اما نیازمند برنامه‌ریزی مطلوب از منابع محدود را در دستور زندگی قرار داده است. یعنی در حوزه کم‌آب ایران بهره‌برداری حداکثر از منابع محدود آب، به عنوان مایه اصلی حیات، و در چین شرقی تأمین خوراک مورد نیاز از منابع ارضی محدود تأمین اشتغال و درآمد، مدیریت بر امور جامعه و تأمین عدالت اجتماعی به عنوان مشکل اصلی رخ نموده است.^(۱۴) لذا در هر یک از آن دو کشور طی اعصار و قرون برای نیل به اهداف یاد شده تدابیری اندیشیده شده است که می‌توان آثار عملکردی پدیده‌های جغرافیایی (طبیعی و انسانی) را در آنها هر چند به گونه‌ای به ظاهر متفاوت اما با دیدگاه همگون تعادل بخشی معقول ملاحظه کرد.

در هر دو کشور عقاید دینی و باورداشتهای اجتماعی با ایدئولوژی‌های متفاوت بر محدود کردن تنگنای جغرافیایی و بهره‌گیری بهینه از منابع تولیدی تأکید خاص داشته است. در ایران زرتشت پیامبر برای آب، خاک و آتش به عنوان عناصر اصلی حیات اهمیت جدی قائل است و آلوده کردن آب، خاک و آتش را گناهی بزرگ بر شمرده و بهره‌گیری درست از آنها را وسیله‌ای برای نزدیکی به خیر مطلق دانسته است.^(۱۵) در چین عقاید کنفوسیوس بطور عمده بر تعامل اجتماعی، و اندرزهای لائوتسه اساساً بر مبارزه با عناصر مخرب طبیعی و اجتماعی قرار داشته است.^(۱۶) در ایران اسلامی نیز سیره ائمه معصومین (ع) بر احترام به تولید و منابع تولید کشاورزی قرار داشته و مولای مستقیان و حضرت امام محمد باقر (سلام... علیها) خود رأساً به کشاورزی اشتغال داشته‌اند.

نظام سنتی آبیاری زاینده‌رود و مدیریت کومون چینی

هر چند در صورت ظاهر مدیریت سنتی آب زاینده‌رود تکامل یافته در اعصار و قرون و دارای عمری به طول تاریخ این سرزمین است.^(۱۷) و کومون چینی به صورت ظاهر

دست‌آورد انقلاب سوسیالیستی چین بوده و عمری نزدیک به ۵۰ سال بیش ندارد.^(۱۸) اما آنان که در تاریخ چین مطالعات عمیق‌تری دارند، باور دارند که نظام مائونیستی چین پدیده‌ی جدیدی را دنبال نمی‌کند، بلکه در زوایای مختلف آن آثار سنن تاریخی آن کشور به عینه آشکار است و توفیق نسبی آن نظام در حرکت به سمت توسعه پایدار نیز به همین دلیل است و در نهایت با نظام مدیریت سنتی آب زاینده‌رود که پاسخی جغرافیایی، تاریخی به نیاز به تأمین عدالت در بهره‌گیری از آب در سرزمین خشک داخلی ایران است، از نظر مقایسه دستورالعمل‌های اجرایی و نظام مدیریتی قابل مقایسه می‌باشد.

به منظور اجتناب از طولانی شدن بحث در این مقاله ضمن مقایسه نظامات تئوریک و اجرایی حاکم بر دو پدیده خاص جغرافیایی در دو کشور پس از اشاره‌ای کوتاه به مشخصات هر یک به بررسی همگرایی‌های ساختاری و مدیریتی در بین آنها پرداخته می‌شود.

الف - مدیریت سنتی آب زاینده‌رود

زاینده‌رود با طول حدود ۳۶۰ کیلومتر، ۱۲۵۰^(۱۹) هزار متر مکعب آب و ۹۵۰۰۰ هکتار اراضی زیر کشت سالانه^(۲۰) (براساس یک تقسیم‌نامه معروف به نام طومار شیخ‌بهای) در بین ۱۹۰۰ قریه^(۲۱) (واحد آبیاری)، ۱۳۰ نهر اصلی (مادی) در محدوده ۵ شهرستان، ۷ بلوک (دهستان در تقسیمات سیاسی سنتی) از نظر سلسله مراتب مدیریتی در مرحله اول به ۳۳ سهم، در مرحله دوم به ۲۷۵ سهم، در درجه سوم به ۳۰۹۸ سهم و در نهایت به ۱۹۰۰ واحد آبیاری با یک نفر میراب انتخابی برای یک دوره ۱۶۵ روزه در هر سال، در فصول خشک سال (از ۷۵ روز بعد از نوروز تا پایان آبان ماه هر سال) ۷ نفر کمک میراب انتخابی برای میراب و ۱۵ مادی سالار انتصابی، ۲۷۵ مأمور انتخابی نیمه وقت برای تأمین امنیت آبیاری، بیش از ۳۰۰ نفر کدخدا یا مدیر روستایی و نزدیک به ۵۰ هزار نفر حقاچه‌دار (زارع صاحب نسق) داشته است به مدت ۱۶۵ روز به صورت فعال کلیه مسایل مربوط به بهره‌برداری عادلانه از آب رودخانه را عهده‌دار بوده‌اند^(۲۲) و در نهایت رودخانه دارای یک نظام مدیریت تعریف شده اقتصادی، اجتماعی و عمرانی به شیوه

دموکراتیک (بدون دخالت مستقیم دولت) برای بزرگترین رودخانه آب شیرین در حوزه داخلی ایران است.

ب- کومون چینی

کومون چینی یک سازمان روستایی و وظیفه اصلی آن زراعت و تأمین خدمات اشتراکی است. کومون‌ها در کشور چین بخشی از برنامه جهش بزرگ به پیش است که با گرد آمدن تعاونی‌های سطح بالاتر در داخل واحدهای بزرگتر تکمیل شده‌اند. در کومون‌ها ۵/۰۰۰ تا ۲۰/۰۰۰ نفر کار می‌کنند.

در سطح پایین‌تر از کومون‌ها ۵ تا ۱۰ بریگاد تولیدی وجود دارد و پایین‌تر از آن تیم تولیدی از ۲۰ تا ۱۰۰ خانوار تولید کننده تشکیل می‌شود. تیم و بریگاد واحد محاسبه به‌شمار می‌آیند. اعضای آن طرح کار خود را می‌ریزند و اعتبار مالی آن را تأمین می‌کنند و این واحدهای کوچکتر همانند یک دهکده معمولی که روستاییان خود را متعلق به آن احساس می‌کنند، کانون وفاداری گروهی است.^(۲۳) و از بسیاری جهات با مزارع اشتراکی شوروی سابق (کلخوز) تفاوت دارد.

سطوح مختلف اداری حوزه زاینده‌رود با تشکیلات اداری و چین در یک استان می‌تواند به شرح زیر مورد مقایسه قرار گیرد.

جدول شماره ۱

مقایسه تشکیلات اداری سنتی ایران با تشکیلات اداری چین کمونیست

تقسیمات مدیریتی زاینده‌رود ^(۲۴)	تشکیلات اداری ایالتی چین ^(۲۵)	معادل تقریبی در ایران
حوزه زاینده‌رود	شنگ	ایالت
بلوک آبخور زاینده‌رود	هیس	شهرستان
حوزه آبخور یک مادی	هسیانگ	بخش
حوزه آبخور یک نهر منشعب از هر مادی	بریگادهای تولیدی	دهستان
قریه‌های با مزارع آبخور هر جوی	تیم تولیدی	دهومزرعه

در مجموع اداره امور کلی حوزه رودخانه زاینده‌رود با وسعتی معادل ۷ بلوک (امروز ۵ شهرستان) می‌تواند از نظر مقایسه‌ای با اتحادیه کومون‌های یک ایالت در چین سنجیده شود. تقسیم‌بندی فوق در هر دو تشکیلات به منظور تسهیل در اداره امور یک منطقه و جامعه‌ای وسیع صورت گرفته است و گو اینکه حکومت چین در دهه ۱۹۶۰ به محدود کردن وسعت کومون‌ها به منظور تسهیل در اداره امور آنها می‌اندیشید، تقسیمات اداری سنتی حوزه زاینده‌رود حداقل طی ۴ قرن به صورت فوق برقرار بوده و تغییری محسوس در آن داده نشده است. (۲۶)

در جدول شماره ۲ به مقایسه نظام داخلی هر یک از اجزای دو نظام و نمایش همگرایی‌های بین آن دو پرداخته شده است. هر چند در شکل ظاهری هر یک از دو نظام بنا به ضرورت، اختیارات، برنامه‌ریزی‌ها و مالکیت بر امکانات محلی خود را در رابطه با نیازها تنظیم کرده‌اند، اما تعمق در اجزای آنها نشان‌دهنده استمداد هر یک از ویژگیهای

محیط جغرافیایی، فرهنگی، خود می‌باشد و به گونه‌ای همانند طراحی شده‌اند.

ردیف	ایالت چین	شهرستان ایران	توضیحات
۱	...	...	...
۲	...	...	...
۳	...	...	...
۴	...	...	...
۵	...	...	...
۶	...	...	...
۷	...	...	...
۸	...	...	...
۹	...	...	...
۱۰	...	...	...
۱۱	...	...	...
۱۲	...	...	...

مقایسه سازمان مدیریت سنتی آب زاینده‌رود [در واحد بلوک باگومون چینی (۱)]

سایر وظایف	برنامه‌ریزی	مالکیت	وسعت تقریبی ۱- هکتار ۲- نفر	۱- بلوک آبخوردخانه ۲- گومون
واحد محاسبه حقایق، حقوق میراب، خدمه آبیاری و خدمات عمومی واحد آبیاری در طول سال	جزئیات طرح کشت سالانه با توجه به پیش‌بینی میزان سهم آب از رودخانه	حقابه، نهر و مقسم (سکوهای تقسیم آب) و اراضی حقابه‌دار	۲۰ تا ۲۰ هکتار	واحد آبیاری (مزرعه)، (به‌زعم طومار شیخ بهائی قریه)
واحد محاسبه بنیانی و تصمیم‌گیری درباره توزیع درآمد سالانه	طرح جزئیات برنامه کشت و زرع برای زمین خود	وسایل اولیه تولید، یعنی زمین، گاو و ابزار کارزراعی	۲۰ تا ۳۰ خانوار	تیم تولیدی
جمع‌آوری حقایق قریه‌ها، نظارت بر کار میراب و دستیاران او جمع‌آوری وجوه مرسوم.	تنظیم برنامه سالانه لایروبی، بازسازی و تعمیر مادی‌ها و بندهای انحرافی	حقابه‌مادی، بندهای انحرافی، نهرهای مستشعب شده از مادی ۲۴	۲۰۰۰ تا ۶۰۰۰ هکتار	منطقه آبیاری یک مادی ۲۲ و چند جوی مستقل ۲۲
تأسیس مدارس، کلینیک و غیره	تنظیم پروژه‌های تعاونی‌های کوچک از قبیل حفر چاه، غروس درخت، اصلاح و آماده‌سازی زمین برای کشت	صنایع کوچک از قبیل کوره‌های سفال و آجرپذیری، کارخانه‌های آردسازی، بر خداری و دابپوری	۱۰۰۰ تا ۳۰۰۰ نفر	برگاد تولیدی
انتخاب ۳۳ نفر نماینده در کل حوزه، رابطه با حکومت مرکزی و نظارت بر کلیه امور مربوط به آب از جمله تنظیم تقویم آبیاری سالانه رودخانه	طرح همه‌جانبه مدیریت آب رودخانه، انتخاب نمایندگان کل بلوکات (۳۳ نفر) بر اساس سهم یک نفر، انتخاب میراب و دستیاران او نظارت بر کار آنان	اراضی آبخورد، تأسیسات مربوط از قبیل مادی‌ها و حریم آنها، پلها و بندهای انحرافی	حدود ۳۵۰۰ تا ۱۰۰۰۰ هکتار در هر بلوک	بلوکات آبخورد رودخانه جمعا ۷
علاقه‌مند کردن مردم به قبول زندگی کومونی	طرح هدفهای تولید سالانه همه‌جانبه برای کومون، تنظیم پروژه‌های تعاونی بزرگ از قبیل تأمین آب و جلوگیری از سیل	تعدادی صنایع کوچک و متوسط از قبیل کارخانه‌های ابزارکشاورزی و تولید کود	۲۰۰۰ تا ۵۰۰۰ خانوار در هر کومون	کومون‌های خلق، حدود تعداد ۷۴۰۰۰ کومون

علاوه بر مشابهت‌های معمول در عرصه‌های اجرایی - تولیدی دو نظام مندیریتی (حوزه زاینده‌رود و کومون چینی)، در روابط بین جامعه محلی (تولیدی) و افراد خدماتی نیز همگرایی‌هایی وجود دارد که بطور عمده منبعث از الگوی مدیریت توسعه ارگانیکی در دو جامعه مورد نظر است، لذا از نظر عملکردی با الگوهای دولتی کردن خدمات بویژه در توسعه روستایی جهان در حال توسعه تفاوت‌های آشکاری را نشان می‌دهد. (شرح در جدول شماره ۳ آمده است).

جدول شماره ۳: مقایسه بعضی از خصوصیات و روابط جامعه خدماتی نظام آبیاری زاینده‌رود کومون چینی و نظام دیوانسالاری

ردیف	ویژگیها	در حوزه زاینده‌رود	در کومون چینی	در نظام دیوانسالاری
۱	خصوصیات فردی	ماهر، مجرب و مرتبط	ماهر، مجرب یا متخصص و مرتبط	متخصص و بعضاً غیرمرتبط
۲	نوع و ظایف	اصولاً کاربردی	اصولاً کاربردی	کاربردی و بعضاً تئوریک
۳	سکونت	ساکن دائمی ده	ساکن محل یا در دسترس	اصولاً خارج از ده
۴	مسئولیت در مقابل	کارفرمای محلی	جامعه کومونی	نظام سلسله مراتبی
۵	کارفرما	ساکنین ده	جامعه کومونی	سازمان دولتی خارج از ده
۶	رابطه با کارفرما	مستقیم	مستقیم	پوروکراتیک و غیر مستقیم
۷	پاسخگویی به	جامعه ده	جامعه کومون	نظام سلسله مراتبی بیرونی
۸	رابطه با جامعه محلی	اقبی	اقبی	عمودی
۹	ناظر	مردم ده	جامعه کومون	بیرون از ده
۱۰	نوع دستمزد	بخشی از تولید	سهمی از تولید	بدون ارتباط با میزان تولید
۱۱	ارزشیابی توسط	کارفرمای محلی	جامعه کومونی	بیرون از محیط تولید
۱۲	رابطه با میزان تولید	مستقیم	مستقیم	اصولاً ندارد
۱۳	تسلسلین اولویت اجرایی	کارفرمای محلی	جامعه کومون	سازمان متبوع
۱۴	مکانات	قطعی	قطعی	نسبی و اصولاً غیر قطعی

همگرایی‌های بین دو نظام (آبیاری سنتی زاینده‌رود و کومون چین)

بین نظام سنتی آب زاینده‌رود و کومون چینی همگرایی‌های فراوانی در اهداف تشکیلات و نظام اجرایی وجود دارد که بعضی از اهم آنها عبارتند از:

۱- سازمان سنتی آب زاینده‌رود و نظام کومون چینی هر دو به منظور تعمیم عدالت اجتماعی و امنیت داخلی در مقابل محدودیت منابع ضروری زیست در یک منطقه جغرافیایی ایجاد شده‌اند؛ در حوزه زاینده‌رود تقسیم‌نامه‌های دقیق در مقابل وسعت زیاد اراضی همراه با محدودیت منابع آب شیرین و در چین کومون در مقابل قلت اراضی زراعتی همراه تراکم فشرده جمعیت و هر دو نظام در مقابل مشکلات طبیعی منطقه خود طراحی شده‌اند.

۲- هر دو نظام به منظور تعیین سهم مشخص برای آحاد افراد جامعه از منابع محدود موجود و جلوگیری از هرج و مرج و آشفتگی اجتماعی شکل گرفته‌اند. زیرا در حوزه زاینده‌رود هر قطره آب شیرین و در چین هر وجب از خاک قابل کشت ارزش حیاتی دارند.

۳- در هر دو سازمان توجه خاص به باورداشت‌ها و سنن دیرینه اعتقادی، اجتماعی جامعه به روشنی قابل رویت است:

در حوزه زاینده‌رود یک جامعه چند هزار ساله که همواره بهره‌برداری بهینه از منابع خدادادی جزو باورداشتهای اصلی دینی قرار داشته و در چین جامعه کهنی با رسوم خاص خانوادگی که متأثر از تعالیم کنفوسیوس^(۳۱) و مبارزه بی‌امان با مظاهر منفی طبیعت که شعار اصلی پیروان (دائوئیسم «لانو تسه»)^(۳۲) است. حداکثر تلاش در بهره‌گیری از حداقل امکانات محدود و مبارزه با سیل و خشکسالی و دیگر عوامل منفی طبیعت به کار گرفته شده است.

۴- آرمان خواهی در برنامه‌ریزی برای زندگی و آزادسازی خویش در کسب معاش و بهره‌گیری معقول از تلاش انسان که ایده‌آل همه انسانهای متمدن است در تنظیم روال مدیریتی یعنی برنامه‌ریزی از پایین همراه با ایجاد ارتباطی معقول با کل نظام اداری منطقه‌ای در هر دو سازمان همگرایی مشابهی دارد.^(۳۳)

در حوزه زاینده‌رود سناکین هر ده و مزرعه با توجه به پیش‌بینی‌های سنتی شرایط اقلیمی، طرح کامل بهره‌برداری متناسب از حقایق مقرر و تهیه برنامه و الگوی کشت خود را تعیین می‌کنند و ارتباط آن با سطوح بالاتر تا سطح کل حوزه آبیاری رودخانه (ارتباطی در حد حفظ نظم و سالم ماندن مدیریت منطقه‌ای) و در تیم‌های تولیدی کومون چینی برنامه‌ریزی از پایین همراه با ارتباط معقول با سطوح منطقه‌ای از اصول اساسی کار و زندگی است.^(۳۴)

۵- نظام مدیریتی در حوزه زاینده‌رود به مجموعه‌ای از مزارع (قریه‌ها) آبخور هر یک از مادیها، مجموعه آبخورهای مادیهای بلوک، و مجموعه بلوکات حوزه آبیاری رودخانه توجه دارد و در چین مجموعه خانوارهای یک ده، تیم‌های تولیدی، مجموعه تیم‌های تولیدی بریگادهای تولیدی و نیز مجموعه‌ای از بریگادهای تولیدی یک کومون و مجموعه‌ای از کومون‌ها اتحادیه کومون را تشکیل می‌دهد. (جدول شماره ۲)

۶- در هر دو نظام بهره‌گیری از جزء جزء امکانات و منابع، روالی اصولی محسوب می‌شود.

در حوزه زاینده‌رود گفته شده است (سهم هر بوته گل «وژد») با دقت مقوم و معین شده است.^(۳۵) و حتی آبهای نفوذی تحت تأثیر شیب متناسب اراضی مجدداً از طریق زه‌کشی طبیعی و یا مصنوعی، به مجموع آب زراعی می‌پیوندد. بطوری که در سراسر حوزه آب، آبیاری بیش از ۷ بار بازگیری شده بار دیگر به مصرف آبیاری می‌رسد.^(۳۶)

در کومون چینی گفته می‌شود «هیچ ذره از بین رفتنی وجود ندارد» و ضایعات مختلف منابع پیوسته در چرخه تولید مجدد قرار می‌گیرد.^(۳۷)

۷- در هر نظام کلیه دست‌اندرکاران از ثمره کار و به نسبت سهمی که در تولید ایفا می‌کنند بهره‌مند می‌شوند. در حوزه زاینده‌رود کلیه زارعین و خدمه اقتصادی، اجتماعی (خوش‌نشین‌ها) به نسبت‌های قراردادی از مجموعه تولید هر واحد زراعی بهره‌مند می‌شوند و در کومون چینی تولیدکنندگان اصلی و خدمه اقتصادی، فرهنگی و غیره با نسبت‌های معینی از تولید سهم می‌برند.^(۳۸) به عبارت دیگر در هر دو نظام فقر و غنا به نسبت معینی بین کلیه افراد جامعه تقسیم می‌گردد، و برخلاف روال دیگر ممالک در حال

رشد کوشش شده است تا دوگانگی کسب درآمد در یک جامعه مشترک تعدیل گردد.

۸- نقش دولت در هر دو نظام بطور عمده نقش ستادی یعنی حفاظت از نظم عمومی و انجام وظایف سطح بالاتر است. در حوزه زاینده‌رود دولت صرفاً حافظ اصول و اجزای تقسیم‌نامه سنتی و مسؤل جلوگیری از درگیریهای منطقه‌ای است اما برنامه‌های اجرایی اعم از مدیریت بر اجزای تقسیمات، احداث و نگهداری تأسیسات آبیاری، عزل و نصب میراب و دستیاران او عموماً بر عهده حقبه‌داران است.^(۳۹) در تیم‌های تولیدی و در نهایت کومون‌های چینی نیز انجام امور به شیوه یاد شده صورت می‌گیرد و ساختن سدها و تأسیسات آبیاری در جایی که از عهده اجتماعات کوچک و متوسط بیرون است در قالب اتحادیه کومون‌ها و با سرشکن کردن هزینه‌های اجرایی بر جامعه بهره‌برداری کننده انجام می‌گیرد.

۹- تأمین امنیت محلی در هر دو نظام بر عهده سازمان‌های محلی است. در حوزه زاینده‌رود این امنیت مربوط به جلوگیری از سوءاستفاده مردم بالادست از آب رودخانه است که به وسیله افراد منتخبی از حقبه‌داران اراضی آبخور پایین دست (به نام مردان قاصد) که به بالادست اعزام می‌شوند (جمعاً بین ۲۵۰ تا ۲۷۵ نفر)^(۴۰) انجام می‌شود و در کومون چینی امنیت محلی به وسیله میلیشیای خلق که از بین مردم محلی برخاسته‌اند تأمین می‌شود.^(۴۱)

۱۰- مسؤلیت و مکافات، نظارت متقابل و وابستگی نفع فرد با جمع در هر دو نظام به صورتی همگرا قابل بررسی است. در حوزه زاینده‌رود نظارت متقابل، واگذاری مسؤلیت، وابستگی نفع فرد با جمع و برقراری تنبیهات مختلف متخلفین از مشارکت‌های جمعی مربوط به آبیاری، تخریب تأسیسات آبیاری و خودداری از عدم پرداخت سهمیه مخارج مربوط، از طریق محروم کردن آنان از آب زراعی، و تقلیل درآمد خدمه متخلف بدون انعطاف‌پذیری انجام می‌گیرد.^(۴۲) و در کومون چینی سطوح مختلفی برای بهره‌گیری از تولید سالانه تعیین شده است و به این ترتیب سهم هر فرد رابطه مستقیمی با میزان کارایی او در مجموع جریان اقتصادی، اجتماعی و خدماتی کومون خواهد داشت.^(۴۳)

۱۱- هر دو سازمان تکامل یافته موقع جغرافیایی و فرهنگ ملی خود هستند. (۲۴)

۱۲- از لحاظ آموزشی در حوزه زاینده‌رود هرگز مؤسسه‌ای به نام مرکز آموزش آبیاری سنتی وجود نداشته است بلکه همانند کومون چینی آموزش حین عمل پیگیری می‌شده است. (۲۵)

نتیجه

تنوع همگرایی‌های قابل بررسی در روال اجرایی در سازمان مدیریتی (حوزه زاینده‌رود و کومون چینی) که اولی دارای عمری حداقل ۴۰۰ ساله و دومی حدود ۵۰ ساله است با تعمیق در ابعاد مختلف، یعنی ضرورت‌های جغرافیایی، تاریخی، اقتصادی، اجتماعی، باورداشت‌های محلی و روابط تاریخی دو ملت به مراتب بیش از ابعاد بر شمرده شده خواهد بود، که این مختصر به منظور آغازی بر مطالعات مفصل آینده طرح گردید. اما خاطر نشان می‌گردد که توفیقات اجرایی هر دو نظام نمی‌تواند فارغ از توجه به هویت خاص هر یک از دو ملت بزرگ آسیایی مورد مطالعه قرار گیرد. زیرا هر دو نظام از نظامهای منحصر به فرد توسعه در جهان در حال توسعه به شمار می‌روند البته این باور توسط محققان مختلف، هم درباره تقسیم آب زاینده‌رود و هم درباره کومون چینی بارها ابراز شده است و قوی است که جملگی برآنند. (۱۶)

منابع و یادداشتها

- ۱- ر. کک، مسعودی ابوالحسن علی بن حسین: مرجع الذهب و معادن الجواهر، ترجمه ابوالقاسم پاینده، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۴۹، ص ۱۲۹
- ۲- گوسولت، ژاک: اسلام در چین، ترجمه عبدالحمید بدیع، چاپ دوم، چاپ حیدری، تهران، ۱۳۵۵، ص ۲۰
- ۳- بدون نام نویسنده: ستاد بزرگ ارتشاران، چین کمونیست، ترجمه سرهنگ ستاد مسجد شاملو، انتشارات چاپخانه ارتش شاهنشاهی، چاپ یکم، ۱۳۴۸، ص ۱۶.
- ۴- همان، صص ۶۴-۷۲.
- ۵- امیدوارنیا، محمدجواد: چین و خاورمیانه، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، تهران، ۱۳۶۹، ص ۶.
- ۶- گیرشمن، رمان: ایران از آغاز تا اسلام، ترجمه محمد معین، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۳۶، ص ۲۷۸.
- ۷- کوباجی، ک: ج: آئین ها و افسانه های ایران و چین، ترجمه جلیل دولتشوخواه، تهران، ۱۳۶۲، ص ۱۳.
- ۸- باستانی پاریزی، ابراهیم: ازدهای هفت سر، چاپ پیروز، تهران، ۱۳۵۲، صص ۲۹۵-۲۱۳.
- ۹- ر. کک، انصافپور، غلامرضا: تاریخ زندگی اقتصادی روستاییان و طبقات اجتماعی از دوران قبل از تاریخ تا پایان ساسانیان، تهران، ۱۳۵۵، ص ۲۳۸.
- ۱۰- باستانی پاریزی، ابراهیم: ازدهای هفت سر، صص ۲۹۵-۲۱۳.
- ۱۱- ستاد ارتش، چین کمونیست، صص ۳۵-۲۲.
- ۱۲- گیورماز، ژاک: چین ۱۹۷۱-۱۹۲۲، ترجمه جمشید نبوی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۳، صص ۱۰۳-۸۹.
- ۱۳- آشوری، داریوش: نگاهی به سرزمین چین، مرکز اسناد آسیایی، ۱۳۵۸، صص ۲۱-۹.
- ۱۴- تریل، راس: ۸۰۰/۰۰۰/۰۰۰ مردم چین، ترجمه حسین کاشاد، انتشارات خوارزمی، ۱۳۵۳، ص ۲۷۲.
- ۱۵- وندیداد، از فقره ۲۵ تا ۲۷.
- ۱۶- چین کمونیست، ستاد بزرگ ارتشاران، ۱۳۴۵، صص ۵۴-۴۵.
- ۱۷- حسینی ابری، سید حسن: بررسی اجمالی طومار شیخ بهایی، انتشارات دانشگاه اصفهان، ۱۳۶۲، ص ۲۵.

- ۱۸- انقلاب کمونیستی چین در سال ۱۹۴۹ به پیروزی رسید. دانشنامه انارک، انارک، چاپخانه و انتشارات گونی، تهران، ۱۳۷۸، ص ۲۶۳
- ۱۹- سمیعی، کاظم: سواد طومار شیخ بهائی، ۱۳۰۷/۸/۴، ضبط در اداره ثبت اصفهان، ص ۲۰.
- ۲۰- همان منبع، همان صفحه ۷۲۲-۷۲۷، رجه ۸۱۱، ریزه تیریز، ایران، ۷۳.
- ۲۱- همان منبع، ص ۳.
- ۲۲- حسینی آبری، سید حسن: زاینده رود از سرچشمه تا مرداب، نشر گلهاء، اصفهان، ۱۳۷۸، ص ۲۱۰.
- ۲۳- وارد، هاریت: قدرت های جهانی در قرن بیستم، ترجمه جلال رضایی راد، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۶۰، ص ۲۵۱.
- ۲۴- طومار منسوب به شیخ بهائی، ضمیمه منبع شماره ۱۳ ۷۵۶، رجه ۸۱۱، ریزه تیریز، ایران، ۷۳.
- ۲۵- گیورماز-ژاک: چین ۱۹۷۱-۱۹۲۲، ص ۷۴. بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۶۰.
- ۲۶- منبع شماره ۱۷، ص ۱.
- ۲۷- برای مشخصات کومون چین ر.ک به: وارد، هاریت: قدرتهای بزرگ قرن بیستم، ترجمه جلال رضایی راد، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۶۰.
- ۲۸- مادی یا نهر مادر که از آن چند یا چندین جوی جدا می شود.
- ۲۹- جوی مستقلی است که مستقیماً از رودخانه جدا می شود اما خاص یک واحد زراعی (قریه) است.
- ۳۰- در محل های تقسیم آب هر مادی سکوهایی سنگی ساخته شده است که حقا به هر یک از مزارع به نسبت محاسبه شده از روی آن به داخل نهر می ریزد و به وسیله آنها کم و زیاد شدن آب نهر به نسبت ثابت به مزارع تابعه تأثیر می گذارد که در محل به نام (لت *let*) نامیده می شود.
- ۳۱ و ۳۲- برای شناخت عقاید کنفوسیوس و لائوسه، ر.ک: به کتاب چین کمونیست، پیشین، صفحات ۳۷ تا ۵۰.
- ۳۳- در مورد چین، ر.ک: لوناویا، دیوید: چین ۱۹۸۰، ترجمه محمد علی حمید رفیعی، نشر تندیس و سکه، تهران، ۱۳۶۶، صص ۶۴ و ۴۳.
- ۳۴- ر.ک: جدول شماره ۶ این گزارش: جهت افزایش مشارکت سیاسی افراد آنان نباید از جانب
- ۳۵- حسینی آبری، سید حسن: مدیریت سنتی آب زاینده رود، الگوی قابل تأمل در مدیریت روستایی ایران،

گزارش دهمین کنفرانس جغرافیایی ایران، تهران، دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳-۱۲، مهر، تهران، ۱۳۷۸

۳۶- همان و بررسی اجمالی طومار شیخ بهایی، پیشین، ص ۲۸

۳۷- یوناویا، دیوید: چین، ۱۹۸۰، صص ۲۶۳-۲۴۴

38- Seymour, James D. China, 1976, New York University, pp. 163-166

39- Colb, Albert, 1971, East Asia, Geography of A Cultural Region, London, PP 151, 183.

۴۰- منبع شماره ۱۷، ص ۲۶

۴۱- وارد، هاریت: قدرتهای جهانی در قرن بیستم، همان، ص ۲۵۶

۴۲- قدرت های جهانی در قرن بیستم، ص ۳۵۷

۴۳- تیورمند: چین قدرت بزرگ فردا، ترجمه هوشنگ مقدسی، چاپ مسعود سعید، ۱۳۵۰، ص ۲۱۸

۴۴- ماو همیشه در استدلال ها و روشنگری های خود از فرهنگ کهن چینی مدد می جست، ر.ک: اسنوو، ادگار:

ترجمه سیف غفاری، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۱، ص ۲۲۱-۲۲۰ و محمودی، سید علی، انقلاب فرهنگی چین، ۱۳۶۴،

تهران، مرکز مطالعات بین المللی، ص ۱۲۱

۴۵- در مورد کومون در چین، ر.ک: شیخاوندی، د: فرهنگ و آموزش در چین، چاپ گلشن، چاپ دوم، ۱۳۵۴،

صص ۱۰۸-۱۰۷

۴۶- همان

۴۷- همان

۴۸- همان

۴۹- همان

۵۰- همان

۵۱- همان

۵۲- چین کمونیست، ستاد بزرگ ارتش ایران، ۱۳۴۵، صص ۲۵-۲۴